

ТРАЙНО ТВОРЧЕСКО ПРИСЪСТВИЕ (ИВАН ДИНКОВ)

НИКОЛА ИВАНОВ

Стихотворението „Изповед“ Иван Динков започва с четиристишие, което до голяма степен е поетичен еквивалент на една нелека житейска и творческа съдба:

Все тая честност, честност, честност!
И все така — известен с неизвестност!
И все така — с подтисканата мисъл:
да завещая чашата си чиста!

Този труден понякога и мъчителен творчески път даде на българската литература досега три поетични книги, две от които — „Епопея на незабравимите“ и „Антикварни стихотворения“ — са сред най-доброто и оригиналното, създадено от едно поколение, известно в литературната ни история като априлско.

За поетичното творчество на Иван Динков не е писано много. Може би поради факта, че той не е продуктивен поет, може би поради това, че стиховете му са доста трудни за критическа интерпретация. Оценките за поезията му се движат от неразбиране и оспорване (особено за „Антикварни стихотворения“) до пълното утвърждаване. Но дори само този факт е показател за стойност. Така или иначе в последна сметка дори най-големите му отрицатели са били принуждавани да признават и многократно да подчертават големия му талант.

Първата Иван-Динкова стихосбирка „Лична карта“ излиза през 1960 година. Въпреки очевидните несвършенства тя показва наличието на безспорен поетичен талант, който търси свой почерк и път. Това личи по-силно в стихотворенията „Срещу вятъра“, „Провинция“, „През есента“, „Случайно настроение“, „Хората от кръчмата“, „България“ и др. В първите отзиви за тази му стихосбирка се прави предвиждането за едно силно поетично бъдеще. Оттук насетне започва един възходящ творчески път, който ще го доведе до един от върховете в антифашистката ни поезия и до един от върховете на социалната ни гражданска лирика.

Какви са най-важните особености и характеристики на поезията на Иван Динков, какви са особеностите на неговата поетика? В „Епопея на незабравимите“ и „Антикварни стихотворения“ впечатляват много неща — неспокойствие, тревога, драматична напрегнатост, вяра, съмнения, трагичен оптимизъм, творческа доблест, морал и съвест, надникване в бъдещето, голяма дълбочина и полифоничност, изключителна синтетичност, кристално чист български език, следване на най-плодоносните пътища на българската поетическа традиция.

Дори ако се проследи „вътрешното“ развитие и промените в „Епопея на незабравимите“, които прави Иван Динков до третото ѝ издание, ще се види, че той извървява един плодоносен път на творческо съзряване, който се изразява най-вече в движение от конкретното към общото, от личността към обобщението, от личния подвиг към общия народен героизъм. И определено може да се каже, че „Епопея на незабравимите“ е сред най-доброто, създадено у нас за антифашистката борба. Нещо повече: по-голя-

мата част от стихотворенията в тази стихосбирка се нареждат сред най-трайните произведения на българската антифашистка поезия.

В „Епопея на незабравимите“ поетичното перо на Иван Динков е предало дълбоката народна признателност към борците, личното е пречулено през общото, той е погледнал на загиналите през очите на поколенията, на народа си, защото те са негови чеда, част от него:

... тъй народа ни пази
под фенер и звезда
от инстинкта за мърша
и за край посивял...
Разреши да завърша,
господин генерал! („Владимир Заимов“)

или:

... кръв го свестява
примка го беси —
народ — остава
и пее песни! („Йордан Кискинов“)

или пък:

Ехото огнесе
с ясен глас на бъдните години
една гибел и хиляда песни. („Ванчо Зъбчето“)

Ако се вслушаме в ритъма на тези три стихотворения, ще забележим една много важна особеност на стихосбирката — Иван Динков е успял да намери звуковото и музикално-ритмично внушение на всяко отделно стихотворение в зависимост от героя, когото възпява, или от обстановката, която го обгражда в мига на безсмъртието. Така например стихотворението за генерал Владимир Заимов има ритъм на военен рапорт, в „Йордан Кискинов“ преобладава епичната интонация, характерна за хайдушката песен, във „Ванчо Зъбчето“ предимство имат лиричните нотки. И така е за всяко отделно стихотворение от книгата.

Въпреки тези интонационно-ритмични различия „Епопея на незабравимите“ звучи като едно цяло и съществува своеобразно звуково-ритмично преливане както между отделните части на стихотворенията, така и между отделните стихотворения на стихосбирката.

Тук ще отбележим, че стихът на Иван Динков е със своя неповторима оригиналност и архитектоника, което показва, че т. нар. класически стих съвсем не е изчерпал своите възможности. Този стих не е резултат от културни наслоявания, дошли отвън, а е добавка и златоносен нанос на автентичния талант.

Българското поетическо съзнание на Иван Динков не само е възплетено като мисъл и като поетика в „Епопея на незабравимите“ и „Антикварни стихотворения“, но и многократно е декларирано в стихотворенията. Неслучайно и първото стихотворение от книгата „Антикварни стихотворения“ — „Пролог“ — започва с твърде характерен стих, който говори за тази душевна нагласа и безкомпромисност, изразени не без национална гордост:

Така — пред себе си: Иван съм — българин,
на два етажа съм — с таван и зимници;
под бряста — в спомена — тъпа от дългове:
с торба — за Цветница, с чувал — за Сирница,

И по-нататък продължава:

Така — за себе си: поет съм — български,
по дух — без жителство, в развод с иконите;
написах някога: „Тъй както с въглена,
така и с думата не става комкане.“

На пръв поглед просто едни поетични констатации, но цяла българска атмосфера, български бит и дух са предадени в тези стихове — двукатната къща с тавана и зимника, бряста, дълговете, традиционните празници като уважение към миналото и същевременно атеистичното съзнание на българина.

Своята българска принадлежност Иван Динков защитава по неоспорим начин чрез поезията си. Друг е въпросът, че той завършва стихотворението си „Изповед“ с двустихието:

Проклет да бъде моя стих!
С народа си се разродих!

От една страна, това е възможна реакция срещу някои упреци в прекалена мрачност на поезията му или пък е допустимо викът да е предизвикан от естественото отдалчаване, което се получава от едно по-стерилно отношение на хората към всеки творец като белязан от бога. Поетичната дарба, както и всяка друга, смущава и често е причина за поява на дистанция между твореца и хората даже и от страна на най-близките му, защото се приема като нещо не съвсем нормално. Дарбата често плаши и тревожи.

На Иван Динков е напълно чужда псевдопоезията, която понякога изявява своите „права“ чрез фалшива оригиналност и словесна еквилибристика. В лириката му никъде няма да срещнем поза, а преживени и дълбоко изстрадани истини. Поетът е прозрял голямата истина, че простота и съвършенство са две неделими понятия. Понякога „огрубяването“ на стиха се постига само чрез една дума, която веднага скъсява дистанцията между поет и читател:

...едно разгръване — да вдигна гирите
над всички уреди, над всички уроди.

Но именно тази способност на Иван Динков да опоегизира този на пръв поглед прозаичен живот, тази разговорност и интимно общуване с читателя придават в много случаи поетичната сила на стихотворенията му. Краят на „Пролог“ е съкровено изповеден:

Съвсем болезнено: насън — по пощата,
изпращам слави на таласъмите —
надежда някаква: да свършат ношите,
да срещна себе си в едно разсъмване.

Иван Динков притежава невероятно синтетична поетическа мисъл. Той умее само в няколко стиха да характеризира цяла епоха, цяло направление в българската поезия

След смъртта на Димчо Дебелянов
ангелите вече нямат хор. („Лирика“)

В два стиха поетът е постигнал изумителен синтез между мисъл и асоциация, за да ни разкрие, от една страна, преклонението си пред трудно постижимата „ангелска“ лирика на Дебелянов, и, от друга — неговото ненакърнимо място в нашата поезия и своя поклон пред прекрасните стихове, излезли изпод перото на един от най-големите поети, които е раждала нашата земя. И всичко това е предадено крайно пестеливо, но в същото време достатъчно дълбоко.

В стихотворението „1944“ Иван Динков пише:

Може би единствена България
има само траурни гори.

Отново два стиха, а в тях е събрана цяла национална история и география, национална съдба и живот, свързани с непрекъснати борби и жертви за национално и социално освобождаване. Наистина всички наши планини и гори са осеяни с паметници.

Националната ни история е събрана и в три стиха на стихотворението „България“:

Мърсуваха и те мърсиха
и феодали в черни ризици,
и фабриканти в черен фрак.

А в „1923“ по съвсем автентичен път поетът постига изображение на широката народна основа на антифашисткото въстание от 1923 година и ролята на партията като водач на народа, успяла да го обедини и предвожда в един от най-сублимните моменти от историята ни:

... заглъхналата битка е създала
безкласови комуни на смъртта.

Стихове без каквото и да било неискрен евтин патос, декларативност и фалшива приповдигнатост. Иван Динков внушава на читателя непоколебимата увереност, която е била присъща на тези, дали мило и драго в името на най-великите човешки идеали.

Примерите за синтетизъм могат да продължат от цялата поезия на Иван Динков, но и тези са достатъчни, за да илюстрират тази особеност на Иван-Динковата поезия по най-убедителен начин. А пътят на синтеза е бъдещето на поезията и не само на лириката, а въобще на литературата. Така че талантът на Иван Динков отдавна е надникнал в утрешния ден.

Беше споменато, че Иван Динков следва най-плодоносните традиции на българската поезия. Своите внушителни поетични обобщения той постига понякога със задъхан ритъм, друг път със спокойна и мъдра епичност:

Отмина битката — отминахте и вие.
бащи и братя, лека пръст — и нош!
Отмина битката — и тъмни бури вият
в дърветата над редник и над вожд.

(„1923“)

Не напомня ли тонът на тези стихове за стиховете от Вазовото „Новото гробище над Сливница“, колкото и различни по време да са те?

Покойници, вий в други полк минахте,
де няма ни отпуск, ни зов за борба,
вий братски се прегърнахте, легнахте
и „лека нош!“ навеки си казахте —
до втората гръба.

Или пък близостта между „Братя Пачови“ и лиричния увод на Вазовата ода „Опълченците на Шипка“:

Може да сме бедни българите — може.
Може да се въдим под коноп и лен.
Може да ммиришем на рачел и кожи.
Може да живеем само ден за ден.

Така е и в следващите стихове на тази великолепна поетична характеристика и защита на българите. Ще цитирам и част от лиричния увод на „Опълченците на Шипка“:

Нека носим йоше срама по челото,
синила от бича, следи от теглото;
нека спомен люти от дни на позор
да висне кат облак в нашия кръгзор; . .

Близостта на поетичната идея е очевидна, но конкретните пътища за поетично внушение са различни. Разликите вероятно идват от особеностите на борбата за национално освобождение и борбата за социално освобождение, която се нуждае и от друга поетика. Но мащабът е запазен — цяла България, макар и с различни конкретни географски места. По този начин Иван Динков осъвременява и като поетика, и като идея една поетична традиция, и то достатъчно убедително.

В „Епопея на незабравимите“ срещаме нечовешки мъчения и величие на духа, безкрайна обич и омраза, страшни дни и нощи и човешко безсмъртие, оригинални поетични находки, великолепни и разтърсващи поанти, които се забиват като нож в сърцето.

Безспорно е, че българската поетическа традиция и национална житейска съдба оказват влияние върху поезията на Иван Динков. И това поетът потвърждава във великолепно си стихотворение „Мемоари“, което е своеобразна смесица от конкретно и общо, от национално и наднационално, от българско и общочовешко. Иван Динков поставя сложни общочовешки проблеми. Той, както малцина поети, има способността да се издигне над регионалното, смело да прекрачи българските национални поетически граници, да достигне до глобални обобщения, както правят големите поети. И винаги на чисто българска основа! Може за някои едва ли не да прозвучи кощунствено (то си е за тяхна сметка), но ще направя едно сравнение между две четиристишия, които говорят много:

На една страна захвърлил пушка,
на друга сабя на две строшена,
очи тъмнеят, глава се люшка,
уста проклинат цяла вселена.

и от „Мемоари“:

Образите са трагично мислене
в пътя на разбойници и страници:
ниско над върбите обезлистени
върху папти скърцаха пространствата.

Едва ли е необходимо да споменавам името на автора на първото четиристишие, но подобни космически измерения и всеобемност са постигнати и в цитираните стихове на Иван Динков. Сложността и трагедиите на един свят като нашия, на който липсват някои алтернативи, задълбочаващите се проблеми в битово-нравствен аспект, тревожното време, в което живеем, и още за много и много неща говорят тия скърцащи пространства. И тук се срещаме отново с известната истина, че талантът интуитивно знае и предвижда много неща. Защото всички големи литературни творби са и една прогноза, едно надникване в бъдното.

Двата емоционално-тематични слоя на „Мемоари“, български — общочовешки, са великолепно споени и единни. Това стихотворение в значителна степен илюстрира друга особеност на Иван-Динковата лирика — нейната многоплановост и полифоничност. При този поет внушенията никога не са еднопосочни и праволинейни. Това идва и от умението му да мълчи и с мълчанието да казва много повече от всякакви думи. Той предпочита само да подхвърли и читателят трябва да се блъска и да разсъждава кое как е и защо. Затова неговата поезия е изпитание за всяко критическо перо.

Говорейки за традицията и новаторството, ще използвам края на програмното му стихотворение „Лирика“, в което Иван Динков е дал израз и на съмнението, необходима ли е поезията на хората, помага ли им тя, има ли смисъл от нея, и на поетическите си пристрастия, и на своята вяра и сила, въпреки че ни руши някои илюзии. А това вътрешно самопризоваване при него иде от една голяма скромност:

Мъжка слабост е да търсиш предлог
за голям и шумен рецитал.

Нашият живот е само превод
на един познат оригинал.

Тези стихове са защитени житейски. И тук, струва ми се, се съдържа и самочувствието на поета, и вярата, че животът и поезията могат да се изживеят скромно и величаво, по ботевски.

Винаги поражават невероятната способност на този наш голям поет да намери точната дума. Това насамаряване на думата личи във всичките му стихове, дори в най-непретенциозните на пръв поглед. Като с лазерен лъч, събран в огромна енергия, се точкуват и запояват думите на поетическата платка и не може да се помръдват. Всеки опит да се замени някоя дума неизбежно завършва с крах, защото силата и въздействието на стиха веднага спадат. Понякога се получава усещането, че думата като че ли ще се взриви от претоварване, обръчите, които я стягат, започват да се пропукват. Иван Динков умее да подчини думите и да ги накара напълно да му служат. А това е едно от най-важните изисквания на голямата поезия. Иначе започват да се търсят самоцели и мъгляви метафори, да се преиграва поезията.

Оттук се получава и усещането за тоталност на неговата поезия. Често въпросите се поставят в упор и човек започва да се пита, започва да търси и своята вина за едно или друго и в крайна сметка е принуден да разговаря насаме със съвестта си. Читателят има усещането, че се блъска от едната стена в другата, и това го отрезвява, започва да търси лошото в себе си, да вижда колко е несъвършен и същевременно да намира пътищата за изход. Започва по един по-трезв начин да преценява ангелското и дяволското у себе си, да вижда великите човшки примери на първенците на нацията и неволно да прави сравнения. Особено силни са сравненията в „Пейзаж“, където Иван Динков припомня великите браилски Ботеви вестници и призовава великаните на българския дух:

Мои далечни, велики пияници,
плащам,
излезте от гроба.

Това е един спазматичен вик, в който едновременно живеят болката, гордостта и надеждата. А тези велики пияници са ни нужни и винаги ще ни бъдат необходими, както като творчество, така и като жизнено поведение. Те са опората, върховете, към които трябва да се стремим да се доближим, колкото и да е трудно.

Затова и Иван Динков често разговаря със своите образци в поезията и изкуството и тревожно пита. Оттук иде и тоя зов към духовност. Поетът е смутен от рационализма, който навлиза в живота ни и все повече ни обсебва. Тези мотиви са намерили много силен поетичен израз в стихотворения като „Традиция“, „Пейзаж“. „Фрагмент“, „Тирада“. В нашата нова поезия трудно можем да посочим в такава степен плътни и силни стихове, които са не толкова обвинение, колкото предупреждение. Страхното е не само в развихрянето на материалния ламтеж у хората, а в духовните поражения, които започват все повече да личат. Ненапрасно обществото започва все повече да се тревожи. Не преиграваме ли дори злобата у нас, която често е псевдозлоба? „Какво е станало?“ — пита поетът. Зад гримираните чувства се крие липсата на чувства и това поетът усеща толкова силно в „Демокрация“:

Хората нищо не виждат:
чантести,
мрежести —
мъст във мас;
без да са Дантевици, нито Дантесовци,
имат обществен анфас.

Безпощадно откровен е поетът, нищо не ни е спестил, но същевременно всичко е пропито с такава болка и обич към човека и хуманистичният патос е съвсем очевиден. Защото за Иван Динков не наивният оптимизъм, а само безпощадната истина е стимул

за преобразяване на живота. Това е една остра, социално-диагностична поезия със своя неповторима сила и внушение.

Макар че „Антикварни стихотворения“ цялостно може да се приеме като стихосборка — подранила равностметка на поета, тази тема особено силно се чувствава в стихотворения като „Изповед“, „Репетиция“, „Репортаж“, „Мемоари“, „Епизод“, „Календар“. Тези стихотворения разкриват друга много характерна черта на Иван Динков — той е поет на най-оголените и безпощадни душевни състояния, на най-значимите душевни рани. Читателят има усещането, че нервите му са на открито и някой болезнено ги пипа. Неговата поезия е сок от нерви, както сполучливо се изразява един наш голям литературен критик за „Пролетен вятър“ на Фурнаджиев.

В стихотворението „Епизод“ Иван Динков поставя един личен проблем — за честността и вечното съмнение, което го съпътства: дали винаги е бил честен в поезията и живота си, дали някъде не е изменил на съвестта си, която стои пред него в образа на двойника. Тревогата идва вероятно и от факта, че компромисното начало е като че ли заложено у човекъ, но със стиха и словото на никаква цена не трябва да се правят компромиси.

Неслучайно по-горе казах, че поетът е поставил един личен проблем в тези стихове. Този проблем обаче съвсем не е личен, а насъщен проблем на всеки човек независимо от професия, талант, звание, призвание, служебен пост, възраст и т. н. Честността и съвестта са най-необходимите компоненти на един човешки характер. И тук отново Иван Динков от личното достига до общовалидното, до общочовешкото.

Много силно е стихотворението „Изповед“ с изведения на преден план мотив за честността и с въпросите:

Защо умирам? И защо отново
смъртта приема образа на слово?

Един истински поет знае много добре цената на словото и поезията. Във всеки стих той оставя нещо от себе си, откъсва нещо много свято от себе си, получава се едно самоограбване. Всеки стих е едно умирање, изгаряне, изпепеляване, един отминал върховен миг, който никога вече няма да се върне. А възкръсването идва пак със словото и така продължава до края. Има нещо много жестоко в това непрекъснато умирање и възкръсване, но е така — истинското, сериозното изкуство е една постоянна жертва, едно самоизяждане.

Всяко творчество е най-тясно свързано с биографията на твореца. От съдбата си никога не може да избяга. Животът оказва най-пряко влияние върху тематиката и проблематиката на всяко творчество. Трябва да имаш смелостта, доблестта и характера да бъдеш верен на себе си, за да не завършиш скверно. Така е при Иван Динков. Особено потвърждение на автобиографичното начало е стихотворението „Репетиция“, в което поетът е отразил вечния си стремеж във всичко да си бъде той — в живота и в стихията на творческото самопостигане.

Може да се създаде погрешното впечатление, че поезията на Иван Динков е стерилна, че той е поет на възнещите поетични състояния и структури, на ледената поетична форма, на заскреженото поетично пространство. Напротив — при контактите с неговата поезия човек усеща волтовата дъга, вулканичната клокочеща магма, която топли. В поезията му, макар и много драматична и в някои случаи дори трагична, убедително присъства топлата обич и грижа за човека, стремежът той да бъде подготвен да понесе всичко и дори смъртта да не е в състояние да наруши душевното му равновесие. Мотивът за неизбежния край и преодоляването на тази мисъл е най-силен в „Празник“:

Восъщен,
месецьт капе по троската.
Виждам си гроба — хълм белезникав,
И правя крачка — и пръст под ноктите

вземам от него,
за да привикна.

Едно могъщо съпротивление срещу биологичната несправедливост извира от това стихотворение. В борбата за физическо безсмъртие човек винаги е търпял поражение. Рано или късно ще си отидем. Тогава какво ни остава? Да изживеем живота си по чест и съвест и да си отидем с високо вдигнати глави. Кога настъпва празникът? Когато свикнем с мисълта, че смъртта е неизбежна и по този начин тя вече не е толкова страшна. А самият живот е един дар, но и едно голямо изпитание. И преодолявайки изпитанията, трябва да заслужим този дар.

Неимоверна обобщаваща хуманистична сила притежава поантата на стихотворението „Победа“:

Никоя победа не връща мъртвите!

Мисълта е очевидна — човешката история е напоена с кръв, земята е обагрена с кръвта на най-светлите човешки личности. А убийците и тираните винаги казват, че тия жертви са в името на човека. Победата идва тогава, когато човешкият живот наистина става абсолютна ценност. Хуманистичното внушение е постигнато чрез глобално обобщение.

Заслужава по-често да си задаваме въпроса, защо смъртта или мисълта за смъртта е родила едни от най-великите и безсмъртни произведения на изкуството. Това едва ли е случайно. Именно представата за възможната и неизбежна смърт на майката е провокирала Иван Динков да сътвори едно от най-дълбоките универсални и разтърсващи стихотворения, посветено на майката. Ето края на стихотворението „На мама“:

Капчукът капе — цяла нощ, до ужас.

Налива ум на камъка студен.

И страшно е, че всяка нощ е чужда,

когато всеки ден е споделен!

Яворовият мотив е многократно разширен и вдълбочен. Треперещите ръце на поета, трагичната камбана на родното село със своя провлачен ехтеж, разритата пръст на майчиния гроб го довеждат до лудост. Иван Динков отново е преодолел конкретното и общозвестното и е достигнал до обобщението, до общото състояние, в което изпада всеки при смъртта на майката.

Конкретният повод за написването на „Поема“ е смъртта на бащата на поета, но вероятно поетичните натрупвания са били предварително готови и в трагичната нощ са избухнали като вулкан, за да се роди творбата. „Поема“ е епично, трагично-оптимистично произведение, в което Иван Динков по неповторим начин е предал живота, психологията и житейската философия на народа си. В изкуството много важни са пароксичните състояния и фаталните проби, които поетът с особена сила е предал в своята поема. Поради ограничения обем на литературния портрет ще цитирам и ще се спра само на два момента от тази изумителна поетична творба, която заслужава отделно изследване:

Високо над лицето ти — изчистено

от топлото присъствие на вените,

разперени — ръцете на чернищата

политат и така остават — сведени.

Нещо от Ботевата сила има в тия стихове. Както природата при него е загрижена за горя, така и тук природата сякаш покрива и забудва тайнството на смъртта. Това е неразривната връзка между българина и земята, която го ражда и храни, а след това си го прибира завинаги.

И края на творбата, където трагично-оптимистичните тонове достигат своя връх:

Внезапно съм останал само с вятъра,

Така навярно си отиват мъртвите:

полуреално — както във театъра,
а на гърдите ни оставят гърбици.
Студено е. Избягали са пилните,
красиво нарисувани от Яворов.
И няма сенки! Може би мастилото
е подсъдимо, че създава дяволи.
Снегът блести — на мигове, на мигове.
Полето се вълнува под снежинките —
това поле — това дете усмихнато,
което вечно си играе с житото.

Гърбиците са отишли на гърдите ни! Почти невероятно, но колко нечовешки вярно!
Просветва, снегът блести, полето се вълнува под снежинките, топлината расте, детски
усмивки винаги ще има! Няма нищо страшно!

Това е и финалът на „Антикварни стихотворения“.

Иван Динков принадлежи към априлското поколение творци, което успя да отвори
някои творчески пространства, да разкрепости някои закостенели и догматични раз-
бирания за литературата. Всеки от това поколение има своите особености. Какво е най-
отличителното за Иван Динков?

Мисля, че той беше изпреварил времето си, беше успял да надникне в утрешния
ден на народа си, в трайната проблематика, която винаги е била най-важна в изкуство-
то. Без неговото творчество априлското поколение и голямата българска поезия ще
бъдат по-бедни.